

GJENGANGERNE, IDENTITET OG SELVFØLELSE

AV FØRSTEAMANUENSIS, CAND.PAED.SPEC. MARIE-LISBET AMUNDSEN

*This article discusses the results of in-depth interviews with ten repetitive offenders, i.e. offenders who have been imprisoned seven times or more. Several of them have been imprisoned twelve times or more. The interviews focus on self-image and self-confidence. The informants describe feelings of stigmatisation and exclusion from society. They are often lonely, and all of them indicate ambivalence towards their drug-related social networks. They also describe symptoms of generalized anxiety, depression and panic attacks. None of the informants have a positive self-image. They all tell of repeated failure, of an inability to manage even simple activities, and of a lack of belief in own abilities. Many of them perceive themselves as a burden on society. Their negative self-images and anxieties have caused them to consider taking their own lives.**

Innledning

En undersøkelse i 2005 i norske fengsler viste at ni av ti (93 pct) av gjengangerne har et problematisk forhold til rusmidler, fire av ti (43 pct) har AD/HD og ni av ti (87 pct) har vært i kontakt med barnevern, politi, PP-tjeneste eller barne- og ungdomspsykiatrisk avdeling som barn (Amundsen 2007). Blant annet med bakgrunn i disse funnene ønsket jeg å vite mer om hvordan gjengangerne opplever egen situasjon. I 2007 fikk jeg mulighet til å intervju ti innsatte under 35 år som hadde sittet inne åtte ganger eller mer. Jeg ønsket spesielt å se nærmere på hvordan disse beskriver seg selv, da spesielt i forhold til egen identitet og selvfølelse.

Hva man får ut av intervju, vil i stor grad avhenge av hva informantene har evne og lyst til å videreformidle. Flere av informantene begrunnet sin motivasjon for å delta med at de håpet større grad av åpenhet, kanskje kan bidra til mindre grad av stigmatisering.

Målgruppe

Målgruppen er ti innsatte under 35 år som har sittet inne minst syv ganger tidligere. Flere har tidligere sittet inne tolv ganger eller mer. Ingen har sittet inne mer enn et år av gangen, og samtlige soner for rus- og vinningsforbrytelser. Fem av de ti informantene hadde diagnostisert AD/HD.

* Title in English: High-Frequency Offenders: Identity and Self-Esteem.
Original in Norwegian.

Gjennomføring

Intervjuene ble foretatt vår og høst 2007. En av forutsetningene for gjennomføringen av intervjuene, var at det ble forutsatt frivillig samtykke.

Ingen opplysninger som framkommer i intervjuene kan spores tilbake til kilden. Faren for å identifisere respondenter er større jo færre man har (Jacobsen 2005). For å sikre at dette ikke skal kunne skje, har jeg kortet ned flere av sitatene, og gjort dialekt om til bokmål.

Kvale (1997) hevder at åpent intervju egner seg best når få enheter skal undersøkes, og når vi er interessert i hva enkeltindivider mener. Han viser videre til at åpne spørsmål gir relevans fordi respondentene kan svare ut fra egne tolkninger, og variasjon er metodens styrke.

Jeg har her valgt å bruke halvstrukturert intervjuguide med åpne spørsmål, blant annet fordi åpent intervju innebærer en mulighet til å følge opp enkelte spørsmål der dette er naturlig.

Tilknytning

Menneskets selvoppfatning er ofte resultat av samspill mellom gener og miljøpåvirkning. Hvordan dette tette samspillet kommer til uttrykk, avhenger ifølge Myhre med flere (2006) av den tidlige interaksjonen mellom barnet og dets omsorgspersoner, og interaksjonen med miljøet. Tilknytningsteorier viser hvilken stor betydning samspillet mellom barnet og dets omsorgspersoner har de første leveårene.

Noen av informantene forteller om en oppvekst preget av misbruk av alkohol med påfølgende utrygghet og voldsutøvelse. Det er utryggheten og angsten disse legger størst vekt på når de beskriver oppveksten. Studier av barn som har vært utsatt for mishandling og overgrep viser at denne gruppen kjennetegnes ved lav selv vurdering. Barna opplever ikke bare seg selv som lite verdt, de opplever seg også som å være dårlige, eller "råtne i sitt innerste" (Harter 1998).

Fatter var en jævel; han drakk som faen, og slo som faen. Var alltid redde, han tente når vi minst ante det.

Informantenes kontakt med barnevernet har ikke vært positiv. De som har vokst opp i institusjon forteller om åpen tilgang til rusmidler, og vokne som ikke brydde seg.

Da jeg kom på den jævlige institusjonen man kan tenke seg, fløt det av hasj, amfetamin, ecstasy, kokain og piller. Vi røkte hasj helt åpent uten at de voksne skjønnte hva som foregikk. Det var dem mot oss.

De av informantene som er så heldige å ha vokst opp med gode tilknytningspersoner, beskriver på ulike måter hvordan de har skuffet nærmeste familie og venner. De legger vekt på at de sliter med skam og skyldfølelse over å ha skuffet sine nærmeste, spesielt mor.

Når jeg gikk til skolen, sa jeg at i dag skal jeg oppføre meg pent. Men det gikk bare ikke. Det kriblet i meg, jeg måtte bare ut, og så gikk alt galt. Når noen ertet, så jeg rødt, klarte ikke å la være. Noen ganger bare fløy jeg på uten å tenke. Det verste var når mor fikk kjeft for det jeg hadde gjort. Hun fikk jævla mye kjeft. Nå lider hun under at jeg er kriminell. Hele familien skades av det.

Flere av informantene som har hatt gode tilknytningspersosner hjemme, forteller også om gode relasjoner til søsken. En av informantene beskriver sitt forhold til broren på følgende måte:

Bruttern er det flotteste menneske jeg vet. Han støttet meg når jeg ble mobbet. Han ble mobbet for å ha en dust som meg til bror. Han la aldri skylden på meg, men støttet meg så godt han kunne. Likevel skuffet jeg ham, og skremte ham når jeg ble forbanna.

Ensomhet

Det er påfallende at alle informantene snakket om ensomhet. Ensomhet blir av noen beskrevet som det å være alene om problemene, mens andre snakket åpent om det at de ikke har venner eller familie. En informant sier at opplevelse av at noen bryr seg om deg, kan bidra til å lindre følelsen av ensomhet. Han har en hund han er knyttet til. Informantene knytter også ensomhet opp mot depresjon, selvmordstanker og selvmordsforsøk.

Jeg har ingen familie, men skulle ønske jeg hadde. Noen ganger føles alt så meningsløst når du ikke har noen som bryr seg om deg.

Fadum (2007) viser til at mennesker med et sosialt nettverk som er satt sammen av få medlemmer eller overfladiske relasjoner uten tilstrekkelig fortrolighet, nærhet og tillit, vil ikke få tilstrekkelig støtte fra andre mennesker når de har problemer. Risikoen for selvmord øker ved ensomhetens alvorlighetsgrad. Hun viser til at opplevelsen av ensomhet ikke har noe eget fysisk uttrykk, men manifisterer seg gjennom følelser som sinne, frustrasjon eller smerte. Flere knytter ensomhet opp mot depresjon og selvmordstanker.

Ingen å snakke med. Det hender jeg snakker med meg selv bare for å høre at stemmen bærer. Du er ensom, for du vet at ingen er der når det gjelder. Alle er opptatt av å skaffe penger til egen rus. Ingen vil savne meg om jeg dør.

Avmakt

Informantene beskriver hvordan de kommer til kort i forhold til sosiale relasjoner, og forventninger i forhold til det å mestre dagliglivet. Nederlagsfølelse og opplevelse av avmakt fører til usikkerhet og manglende tilhørighet.

Jeg sa jeg ville være alene, fordi jeg vet ingen vil være sammen med meg. De går lei over tid. Jeg mislykkes med alt jeg prøver på. Kan ikke engang lese eller skrive, må spørre folk hva klokka er. Ikke alltid det er så viktig å vite tiden, men noen ganger.

Flere knytter avmakt opp mot manglende styring på egen økonomi. De har lånt av venner og familie, og tatt opp større lån i banken for å betale regninger med. Problemer med renter og avdrag, fører til angst i forhold til ubetalte regninger og inkassokrav. Flere sier de tror dette kan bli årsaken til at de må i fengsel igjen.

Menneskets grad av sårbarhet er avhengig av flere faktorer, blant andre livssituasjon og genetiske forhold. Hendelser som utløser følelser som skyld og skam, kan hos noen føre til sterk angst. Noen forteller at de i slike situasjoner kan høre stemmer som sier hva de skal gjøre.

Stemmen forteller hva jeg skal gjøre. En gang slo jeg ihjel katten min fordi jeg fikk beskjed om å gjøre det.

Informantene kopler også opplevelse av avmakt og manglende mestringsopplevelser opp mot egen identitet. De beskriver seg selv som dum, hjelpelos, eller mindre begavet.

Jeg er dum, og helt blåst i hue. Jeg er en taper, kan jo ingenting. Har tenkt det beste var om jeg var død. Jeg får ikke til det engang. Har prøvd noen ganger.

Angst

Det er påfallende at samtlige informanter har problemer med angst, og at angsten er så alvorlig at de knytter opplevelsen opp mot selvmordstanker.

Angsten angriper når jeg ikke er forberedt, og jeg får ikke puste, blir helt lammet. Det føles som om jeg forsvinner. Jeg ønsker bare å få dø.

Kierkegaard (1969) beskriver angsten som en fryktlignende tilstand som kan gripe et menneske som et signal om en innholdsløs permanent fare som i total forstand truer individet. Det mest iøyenfallende ved angsten er nettopp dens innholdsløshet, og den dukker opp i den mest harmløse situasjon, og det vil si at den dukker opp innenfra. Angsten selv er et forbigående fenomen, men faren som den gir signal om, er ikke en fare som kan dukke opp under særlige konstellasjoner; den foreligger alltid, for den er uunngåelig knyttet sammen med et vesentlig trekk i eksistensens struktur. En bestemt trussel har et innhold, men en total trussel er derimot uten noe innhold. En slik trussel er et intet som truer med tilintetgjørelse i bokstavelig forstand.

Flere av informantene beskriver panikkangst med hjertebank, svetting, svimmelhet, magesmerter og dødsangst.

Når jeg minst aner det, kommer angsten. Jeg blir svimmel, får hjertebank. Noen ganger er jeg sikker på at jeg skal dø.

Informantene beskriver også kronisk angst med vedvarende uro og anspenthet, muskelspenninger, konsentrasjonsvansker og økt trettbarhet. Flere setter ord på at det å få angst er ubehagelig, og de er redd for neste gang de blir overmannet.

Forventningsangst som dette kalles, blir således "angst for angsten". De beskriver også lammelse eller apati som følge av angst, og knytter dette opp mot det å bli låst inne, eller opplevelse av ikke å mestre tilværelsen. Samtlige beskriver opplevelse av angst for ikke å mestre livet etter soning.

Angsten kommer over meg helt plutselig, jeg føler jeg blir kvalt. Får ikke puste, tror jeg skal dø. Klarer ikke dette livet. Er redd for å komme ut: vet ikke hva jeg skal gjøre.

Flere forteller at de opplever at de er fremmed for seg selv, eller at verden oppleves som uvirkelig. Noen setter ord på at de ser seg selv utenfra.

Jeg ser meg selv som en som står utenfor og ser inn. Det er liksom ikke meg, men en annen som står der. Ser meg selv liggende i en blodpøl.

Mening

Flere av informantene snakker om det meningsløse med livet. De viser til at ingenting betyr noe, de har ingen jobb eller utdanning, og de har ikke kontroll over eget liv.

Mutter sier jeg må finne på noe, men jeg vet ikke hva. Ingen vil jo ansette en som meg, uten noe i hue og uten utdanning. Hvem trenger en som meg som ikke kan noe, som er helt ubrukkelig.

Apati og følelse av meningsløshet fører til angst, hevder Frankl (1961). Han prøver å vise hvordan mennesket kan finne meningen med sitt eget liv, og forstå sin angst. Meningen med livet må finnes, den kan ikke gis til noen.

Temperament

Samtlige av de som har fått diagnosen AD/HD setter ord på at når de opplever angst, kan de bli aggressive, noe som kan gå utover gjenstander og personer.

Når jeg får angst, blir jeg rasende. Mister kontroll over meg selv, kan bli voldelig. Noen ganger skremmer jeg meg selv. Angsten kommer når jeg mister kontroll.

Noen har gått på kurs for å lære å takle aggresjonen, og de forteller at de har lært å kjenne seg selv bedre. De vet de blir aggressive når de blir presset eller frustrert. Likevel sier de at de tenner så fort at de ikke får tenkt seg om.

Plutselig kan jeg se rødt. Jeg blir så sint at jeg mister kontrollen. Jeg kan ødelegge og knuse ting. Er du sint nok, er det toft nok å bli truet med kniv eller hva det måtte være. Jeg har bedt om hjelp av psykolog, for å jobbe med temperamentet, men får det ikke. Jeg sitter inne så korte perioder av gangen at det ikke er tid for det. Og når du kommer ut, er det ingen som bryr seg.

At aggresjon og sinne er nært knyttet til AD/HD med tvangslidelsen OCD (obsessive-compulsive disorder), er godt kjent i litteraturen. Antisosial atferd viser seg ofte i barndommen, stadig aggresjon og konflikter med foreldre og andre barn, pining av

dyr, og ildspåsettelse, er vanlige tegn på en skjevutvikling som vanskelig lar seg korrigere, og som ofte ender i kriminalitet og rusmisbruk i voksen alder (Hoem 2004). En av informantene med AD/HD beskriver det å miste kontrollen på følgende måte:

Jeg mister kontrollen når jeg får angst, flyr på uten å tenke, ser bare rød tåke. Vet jeg trenger hjelp, men jeg har aldri fått tilbud. Gikk til psykolog i mange år, men kom ingen vei. Jeg blir så sint at jeg mister taket. Gjør forferdelige ting. Hjelper ikke å angre etterpå.

Informantene med AD/HD forteller om aggresjonsutbrudd, og om voldsepisoder der de opplevde å miste kontroll. De viser at de er klar over at de kan virke skremmende på andre når de blir så sinte, og at dette fører til brutte tillitsforhold og relasjoner, noe de er lei for; spesielt i forhold til egen familie.

Jeg har truet mamma så mange ganger at hun har sagt hun ikke vil mer. Er helt avhengig av henne, uten henne har jeg ingen. Hun betyr alt for meg.

Om å sone i fengsel

Informantene forteller at de har fått venner mens de sitter inne, og har lært hvordan de skal begå nye brekk, eller hvor de får kjøpt billig dop. Når man ikke har noe fast sted å bo, ingen venner eller nettverk, er hjelp fra andre innsatte ofte den eneste muligheten etter soning. Chylicki (1992) fant at fengselsopphold er med på å forsterke kriminell atferd, og begrunnet dette nettopp med det at man her får utvidet sitt sosiale nettverk.

Rehabiliteringsideologien består av fire komponenter, arbeid, skole, moral og disiplin. Mathisen (1987) viser til at disse komponentene gjennom tidene er blitt bestemt av systeminteresser knyttet til fengslet, snarere enn en interesse for en reell rehabilitering av de innsatte. Han viser til at når det oppstår konflikter mellom systeminteresser og hensynet til rehabilitering, har de førstnevnte interesser systematisk vunnet. Og like systematisk er rehabiliteringsresultatet uteblitt. Mathisen (1987: 81) konkluderer med at ikke bare kan man si at fengsel ikke rehabiliterer, men man kan si at det direkte dehabiliterer. Flere informanter påpeker også det at man må være sterk rent psykisk for å sitte i fengsel, og spesielt for å takle tiden etter soning.

Virkeligheten når du kommer ut er så tøff at du må dope deg for å overleve. Det er mange som sitter inne som burde vært på psykiatrisk. Jeg har søkt mange ganger, men får ikke plass. Noen ganger tenker jeg bare på å ruse meg. Det er mye negativt rundt kriminalitet. Folk vil ta deg, eller du har noen du må ta. Dersom jeg skal klare å bryte med det kriminelle miljøet, må jeg langt bort.

Til tross for at fengsel ikke rehabiliterer, er det verdt å merke seg at informantene gir uttrykk for at det er greit å sitte i fengsel. Som regel treffer du noen du kjenner fra før. Det oppleves trygt og forutsigbart å sitte i fengsel, fordi du må stå opp om morgenen, man har faste rutiner, og får mat til faste tider. Flere snakker også positivt om fengselsbetjentene.

Likevel er alle enig om at fengsel som straffereaksjon ikke hjelper, og viser i denne forbindelse til at de trenger rehabilitering og hjelp etter soning dersom de skal klare å bryte den vonde sirkelen de er kommet inn i. Fengsel som straffereaksjon gjør bare situasjonen enda verre enn det den var før soning.

Identitet og selvbilde

Selvoppfatning kan sees på som den samlede erfaring mennesket har gjort i livet, og hvordan denne erfaringen er bearbeidet eller forstått. Skaalvik og Skaalvik (2005:75) viser til at begrepet inkluderer en dimensjon om hvordan mennesket verdsetter seg selv.

Selvfølelse dreier seg om opplevelsen av hvordan jeg er som menneske, og hva jeg opplever er fellestrekk og ulikheter i forhold til andre mennesker.

Det sosiale selvbilde omfatter selvbilde som inkluderer relasjoner, særlig i forhold til venner og familie (Mead med flere 1967). Flere kommer inn på betydningen av anerkjennelse fra venner, familie og samfunn, og beskriver hvordan det føles å være utestengt fra det sosiale fellesskapet. I samtalene framgår det også hvordan mange knytter nederlagsfølelse opp mot manglende tro på egne evner og ressurser. Flere sier de føler seg som en byrde for samfunnet.

Fæn heller, det var bedre for alle om jeg ikke var født.

Som ungdom omfatter ofte selvoppfattelsen vurderinger basert på en indre forventning til hvordan en selv ønsker å være. Det er ikke uventet at informantene i hovedsak relaterer psykologiske og sosiale faktorer til sin beskrivelse av eget selvbilde. Det sosiale selvbildet er påfallende svakt, og ingen gir en beskrivelse av sosiale relasjoner de selv er stolte over.

De som har gode relasjoner til familien, setter ord på at de føler skam og smerte over å ha skuffet dem de er glad i. De er opptatt av lovbruddene de har begått, og flere sier det kunne vært godt å ha noen å snakke med om skyldfølelsen. De har bedt om å få snakke med en psykolog men ikke fått tilbud om dette, og viser i denne forbindelse til at de sitter inne i så korte perioder om gangen.

Selvtillit vil være summen av hva individet selv opplever at det mestrer innen kognitive, motoriske, sosiale og kreative områder. Jo mer vedkommende opplever å mestre, desto større grad av selvtillit. Det er verdt å merke seg at ingen av informantene kan fortelle om gode mestringsopplevelser, og de begrunner mangelen på sådanne med at de selv er dumme, mindre intelligente, tomme i hue, eller helt dust.

Metodekritikk

Undersøkelsen er basert på utvalg. Målgruppen omfatter yngre gjengangere. Det er ingen grunn til å tro at eldre gjengangere har en bedre livssituasjon, snarere tvert imot.

Flere viser til at det er vanskelig å snakke om følelser, og noen sier de aldri har gjort dette før. Følelser er en subjektiv opplevelse, og når vi derfor snakker om følelser, vil vi bruke begreper som har utgangspunkt i egne erfaringer. Betydningen vil av denne grunn kunne variere sterkt fra menneske til menneske. Denne erkjennelsen alene gir grunn til å være ydmyk. Målsetningen med intervjuene har likevel vært å prøve å få tak i informantenes tanker og opplevelser, og jeg opplevde at samtlige var åpne og oppriktige i intervjusituasjonen.

Flere spørsmål var retrospektive med den hensikt å prøve å få informantene til å huske minner fra barne- og ungdomstiden. Kvale (1997) hevder at retrospektive intervjuer er den type intervju som har minst reliabilitet, fordi funnernes reliabilitet avhenger av hvor godt informanten husker de aktuelle hendelsene. I denne studien ønsket jeg informasjon om hvordan informantene selv opplevde eller husket de aktuelle hendelsene, så derfor er dette av mindre betydning.

Kvale (1997) stiller spørsmål ved om det ved bruk av intervju er mulig å unngå ledende spørsmål, og begrunner dette med at intervju er en samtale der kunnskap oppstår i møte med et annet menneske. Han viser til at forskeren må vite hvor intervju spørsmål skal lede, og hvilke retninger som vil gi troverdig kunnskap. Det vil alltid når man bearbeider materiale i ettertid være flere retninger som kan gi troverdig kunnskap, men avgjørelsen gjenspeiler uansett de samtaler som ligger til grunn.

Når det gjelder validitet, må det stilles spørsmål ved om hvorvidt funnene er gyldige. Utfordringen består i å fange opp det man ønsker på en pålitelig måte. Konklusjonsvaliditet har med tilfeldigheter å gjøre. At gruppen er relativt homogen med tanke på erfaringer og opplevelser, kan være en indikator på at funnene ikke har med tilfeldigheter å gjøre.

Van Manen (1997) hevder at fenomenologisk analyse følger prinsippet om å forsøke å forstå informantenes livsverden. Ved å bruke intervju som metode, håpet jeg å få innblikk i informantenes opplevelse av egen situasjon. En begrensning i denne sammenheng er språklige kompetanse. I dette ligger blant annet evne til å sette ord på opplevelser, tanker og følelser. Flere av informantene viser også til at det å snakke om følelser var uvant og vanskelig.

Drøfting av funn

Dårlig selvfølelse, angst, ensomhet og avmakt er det som kjennetegner informantenes beskrivelse av seg selv. Avmakt blir av flere knyttet opp mot manglende styring på egen økonomi. Lån, innkassokrav, og ubetalte regninger fører også til angst, og flere viser til at de tror dette kan bli årsaken til at de må i fengsel igjen.

Noen av informantene som bodde hjemme hadde i oppveksten et godt forhold til mor eller far. Når det gjaldt de som kom på institusjon under barnevernets omsorg, var det derimot ingen som hadde et godt forhold til en spesiell voksen. Hvor alvorlige

konsekvenser det har for et barn ikke å ha en fast tilknytningsperson, er godt dokumentert i litteraturen. Bollnow (1976) går så langt som å hevde at dersom man ikke har minst en god tilknytningsperson, vil dette kunne føre til identitetsproblemer.

Ford med flere (2004) viser til at kognitive vansker er sterkt relatert til normbrytende atferd. I denne sammenheng er det verdt å merke seg at samtlige av informantene forteller om lese- og skrivevansker, samt problemer med tall, penge-, og klokkebehandling. De relaterte dette selv til at de har kognitive vansker, men også til opplevelse av avmakt over ikke å mestre.

Informantene som har fått diagnostisert AD/HD forteller om atferdsvansker allerede i førskolealder. Speltz med flere (1999) viser til at prognosen for barn der atferdsvansker viser seg allerede i førskolealder er dårlig med tanke på senere antisosial atferd. Lingjærde (2001) hevder at mellom 15 og 20 pct av personer med AD/HD er kriminelle og har alvorlige psykiske lidelser, mens Barkley (1998) viser til at rundt 20 til 25 pct av personer med AD/HD innfrir diagnosekriteriene for dissosial personlighetsforstyrrelse. I litteraturen refereres det også til flere funn som viser at AD/HD kombinert med atferdsvansker, predikerer livslang karriere med kriminalitet og narkotikamisbruk (Molina med flere 2002, Moffit og Caspi 2002, Flory med flere 2003).

Noen av informantene forteller at de opplever skyldfølelse overfor en eller flere de er spesielt knyttet til. Skyldfølelse relateres da til at de har skuffet sine nærmeste, og ikke til konsekvensen av de faktiske lovbrudd de har begått. Noe av årsaken til dette kan være at det er snakk om mindre alvorlige lovbrudd, som bruk av illegale rusmidler, manglende betalingsevne eller vinningsforbrytelser.

Informantene føler seg stigmatisert og utestengt fra samfunnet, og flere beskriver opplevelse av skam. Når et menneske opplever skam, innebærer dette en negativ opplevelse av egen identitet, og opplevelsen forsterkes lett ved at man føler seg avvist av andre mennesker og miljøer, fordi man ikke mestrer det å leve opp til de forventninger som stilles til en. Follesø (2003) viser til at skamfølelse er nært knyttet til angst, og da er det ydmykelse og avvising som ofte er utløsende faktor. Skamfølelsen kan for mange oppleves så overveldende at den blokkerer for muligheter til å se seg selv i et annet perspektiv.

Samtlige av informantene som har diagnostisert AD/HD har problemer med sinnekontroll. Aggresjon kan sees på som en drift til å tilfredsstille ønske om forandring, men det kan også være et uttrykk for sterk angst. Aggresjonen blir da et forsvar mot denne angsten, og samtidig et forsøk på å takle den. Malt, Retterstøl og Dahl (2003) hevder at det ofte bak aggresjonen og angsten ligger følelse av skam, hjelpeløshet, sårbarhet og litenhet.

Informantene etterlyser hjelp til å takle rusproblemene, og de med AD/HD ønsker også hjelp til å kontrollere eget sinne. Det er til ettertanke at de innsatte begrunner det faktum at de ikke har fått et rehabiliteringstilbud med at de sitter inne for korte perioder av gangen.

Avslutning

Kyvsgaard (1998) viser til at desto flere kriminelle handlinger en person har begått, desto mindre er sannsynligheten for å slutte. En av årsakene til dette, er muligens at gjengangerne utgjør en svært marginalisert gruppe. Informantene viser til at desto flere ganger de har sittet inne, desto større problemer får de når de kommer ut. Flere viser også til at desto flere ganger de har sonet, desto mindre tro har de på at de noen gang skal klare å bryte med sitt kriminelle handlingsmønster.

Noen viser også til at desto flere ganger de har sonet, desto sterkere knytter de egen identitet opp mot det å være kriminell. For å kunne oppnå en trygg og positiv identitet, må man kunne gå i dybden av seg selv, og være åpen for å finne ut man er, og hva man står for. Yalom (1983 s.149) viser til at den viktigste oppgaven ikke er å grave fram, sette sammen og forstå fortiden, men å bruke fortiden til å forstå nåtiden og legge planer for fremtiden.

Empowerment handler om at alle mennesker har i seg iboende evner og ressurser, men det må legges til rette for at disse kan tas i bruk på en konstruktiv måte. Rappaport (1981) viser til at empowerment handler om å få kontroll over eget liv, og om erkjennelse og motivasjon som gir uttrykk for følelser knyttet til selvverd. Videre viser han til at empowerment kan differansieres i forhold til autonomi, kompetanse, meningsfullhet og innflytelse.

Informantene beskriver manglende tro på egne evner og ressurser, og samtlige beskriver opplevelse av avmakt. Dersom det skal bli mulig å legge fortiden bak seg, må det legges til rette for at de det gjelder kan komme i en posisjon der de gis mulighet til få kontroll over eget liv. Autonomi innebærer at den det gjelder har mulighet og frihet til å gjøre egne valg. Situasjonen for gjengangerne er ofte så marginalisert at de ikke har denne muligheten.

I prosessen for å endre situasjonen er det av avgjørende betydning at de det gjelder ikke bare får mulighet til å være delaktige, men at de også gis full mulighet til å definere og planlegge kortsiktige og langsiktige mål for livet som venter etter soning.

Litteratur

- Amundsen, M, L, 2007, Gjengangerne i norske fengsler, *Spesialpedagogikk*, 1:30-35.
- Anstorp, T, Indrebø Hovland, B, Torp, E, 2003, *Fra skam til verdighet*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Barkley, R, A, Edwards, G, Laneri, M, Fletcher, K, Metevia, L, 2001, Executive functioning, temporal discounting, and sense of time in adolescents with attention deficit hyperactivity disorder and oppositional defiant disorder, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 29; 541-556.
- Fadum, K, 2007, Ensomhet og selvmord, *Suicidologi*, 2: 12-15.

- Flory, K., Lynam, D., Milich, R., Leukefeld, C., Clayton, R., 2003, Relation between childhood disruptive behavior disorders and substance use and dependence symptoms in young adulthood: individuals with symptoms of attention-deficit/hyperactivity disorder and conduct disorder are uniquely at risk, *Psychological Addictive Behavior*, 17: 151-158.
- Ford, T., Goodman, R., Meltzer, H., 2004, The relative importance of child, family, school and neighbourhood correlates of childhood psychiatric disorder, *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 39: 487-496.
- Frankl, E. F., 1963, *Man's Search for Meaning: A introduction to Logotherapy*, New York, Washington Square Press.
- Hoem, S., 2004, *En håndbok for voksne med AD/HD*, Oslo, Gyldendal Norsk Forlag A/S.
- Kvale, S., 1997, *Det kvalitative forskningsintervju*, Oslo, Gyldendal.
- Kyvsgaard, B., 1998, *Den kriminelle karriere*, Copenhagen, Denmark, Jurist- og økonomforbundets forlag.
- Lingjærde, O., 2001 *Psykofarmaka*, (4. utgave), Oslo, Høyskoleforlaget.
- Malt, Retterstøl og Dahl, 2003, *Lærebok i psykiatri*, Oslo, Høyskoleforlaget.
- Mead, G. H., Morris, R.W., 1967, *Mind, self and society: form the standpoint of a social behaviorist*, Chicago, University of Chicago Press.
- Moffit, T. E., og Caspi, A., 2002, Childhood predictors differentiate life-course persistent and adolescence limited antisocial pathways among males and females, *Development and Psychopathology*, 13: 355-375.
- Molina, B.S.G., Bukstein, O. G., Lynch, K. G., 2002, Attention Deficit /hyperactivity disorder and conduct disorder symptomatology in adolescents with alcohol use disorder, *Psychology of Addictive Behaviors*, 16: 161-164.
- Rappaport, J., 1981, In Praise of Paradox. A Social Policy of Empowerment over Prevention, *American Journal of Community Psychology*, Vol. 9/1:1-25.
- Rogers, C., 1961, *On Becoming a Person*, Boston, Houghton-Mifflin.
- Speltz, M.I., De Klyen, M., Greenberg, M.T. 1999, Attachment in boys with early onset conduct problems, *Development and Psychopathology*, 11: 269-289.
- Yalom, I., 1980, *Existential Psychotherapy*, New York, Basic Books.

Adress:

Marie-Lisbet Amundsen
Høgskolen i Telemark
Postboks 203
3901 Porsgrunn
Norway